

Naar een grondgebonden melkveehouderij

Verslag kennisdag 13 juni 2002

Peter Voskuil

landbouw, natuurbeheer
en visserij

© 2002 Expertisecentrum LNV, Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij

Rapport EC-LNV nr. 2002/136
Ede/Wageningen

Teksten mogen alleen worden overgenomen met bronvermelding.

Deze uitgave kan schriftelijk of per e-mail worden besteld bij het Expertisecentrum LNV onder vermelding van code 2002/136 en het aantal exemplaren.

Oplage 150 exemplaren

Samenstelling Peter Voskuil

Druk Ministerie van LNV, directie IFA/Bedrijfsuitgeverij

Productie Expertisecentrum LNV
Bedrijfsvoering/Vormgeving en Presentatie
Bezoekadres : Galvanistraat 7
Postadres : Postbus 482, 6710 BL Ede
Telefoon : 0318 671400
Fax : 0318 624737
E-mail : Balie@eclnv.agro.nl

Voorwoord

In oktober 2000 heeft de commissie Koopmans haar advies uitgebracht onder de titel "Grondgebonden melkveehouderij: regionaal maatwerk". Het kabinet heeft in haar standpunt van juli 2001 de doelen, instrumenten en de verdeling van de financiële middelen beschreven. De provincies is gevraagd invulling te geven aan concrete plannen via op te stellen reconstructie- en gebiedsgerichte plannen.

De Directie Landbouw van het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij heeft het Expertisecentrum LNV gevraagd een kennisdag te organiseren over de grondgebonden heid van de melkveehouderij met als belangrijkste doelstellingen het agenderen van deze problematiek, het bevorderen van de kennisuitwisseling tussen betrokken partijen en het verkrijgen van inzicht in wat nodig is om tot opstellen en uitvoeren van concrete plannen te komen. Deze publicatie is een verslag van de eerste kennisdag, die is gehouden op 13 juni 2002.

Drs. R.P. van Brouwershaven
Directeur Expertisecentrum LNV

Inhoudsopgave

1	Inleiding	7
2	Samenvattingen presentaties en discussies	9
2.1	Hoofdlijn van de presentaties	9
2.2	Vragen en antwoorden n.a.v. de presentaties	10
2.3	Beknopt verslag discussie	13
Bijlage 1	Programma 12 juni 2002	15
Bijlage 2	Lijst van deelnemers	17
Bijlage 3	Presentatie "Extensivering van de melkveehouderij"	19
Bijlage 4	Presentatie "Ontwikkelingen in de melkveehouderij"	21
Bijlage 5	Presentatie "Versterking grondgebondenheid melkveehouderij"	25
Bijlage 6	Presentatie "Pilotproject extensivering melkveehouderij 't Klooster"	27
Bijlage 7	Verslag discussie middagdeel kennisdag extensivering melkveehouderij	31

1 Inleiding

In oktober 2000 heeft de commissie Koopmans haar advies uitgebracht onder de titel "Grondgebonden melkveehouderij: regionaal maatwerk". Het kabinet heeft in haar standpunt van juli 2001 de doelen, instrumenten en de verdeling van de financiële middelen beschreven. De provincies is gevraagd invulling te geven aan concrete plannen via op te stellen reconstructie- en gebiedsgerichte plannen.

Op verzoek van de Directie Landbouw heeft het Expertisecentrum LNV op 13 juni 2002 een eerste kennisdag over de grondgebondenheid/extensivering van de melkveehouderij georganiseerd.

De doelstellingen voor deze kennisdag waren:

- het agenderen van deze problematiek bij actoren, die via het opstellen van reconstructie- en gebiedsplannen invulling moeten geven aan grondgebondenheid/extensivering van de melkveehouderij,
- het bevorderen van de kennisuitwisseling tussen betrokken partijen,
- het verkrijgen van inzicht in wat nodig is om tot opstellen en uitvoeren van concrete plannen te komen.

Uitgenodigd zijn medewerkers van provincies, Dienst Landelijk Gebied, milieuorganisaties, het bedrijfsleven, centrale beleidsdirecties van LNV en VROM, regionale beleidsdirecties van LNV.

's Ochtends zijn onder leiding van de dagvoorzitter, de heer Carel de Vries, een viertal inleidingen gehouden. Een samenvatting van de sheetpresentaties, alsmede een kort verslag van de vragen en antwoorden n.a.v. deze inleidingen, zijn opgenomen hoofdstuk 2 (paragraaf 2.1 en 2.2) van deze publicatie.

In de middag is in een drietal groepen aan de hand van een viertal vragen verder gediscussieerd. Een kort verslag daarvan vindt u in paragraaf 2.3.

In de bijlagen vindt u:

- het programma van 13 juni,
- de lijst van aanwezigen,
- de dia's van de vier presentaties,
- een gedetailleerd verslag van de discussies tijdens de middag.

2 Samenvattingen presentaties en discussies

2.1 Hoofdpijn van de presentaties

's Ochtends zijn er 4 presentaties gegeven. De titels daarvan en de sprekers waren:

1. Extensivering van de melkveehouderij, door Catharinus Wierda, directie Landbouw van LNV.
2. Ontwikkelingen in de melkveehouderij, door Pim Bruins, Expertisecentrum LNV.
3. Versterking grondgebondenheid melkveehouderij, door Joop Reinders, Expertisecentrum LNV.
4. Pilotproject extensivering melkveehouderij 't Klooster, Theun Vellinga, DLG.

Hierna volgt een korte weergave van de hoofdlijnen van de 4 presentaties.

1. Extensivering van de melkveehouderij door Catharinus Wierda, directie Landbouw van LNV

Dhr. Wierda schetste de stand van zaken rond de extensivering van de melkveehouderij. Een kort overzicht werd gegeven van de gebeurtenissen in de afgelopen jaren, die uiteindelijk uitmondde in een kabinetsstandpunt en financiële middelen voor extensivering van de melkveehouderij (204 miljoen euro, verdeeld over de jaren 2003 – 2010).

De doelstelling van de regeling: versterking van de melkveehouderij om op geëxtensiverde wijze duurzaam te kunnen produceren in kwetsbare gebieden.

Een korte schets werd gegeven van:

- mogelijkheden om grondgebondenheid vorm te geven,
- de ideeën om te komen tot een gebiedsgerichte aanpak,
- het verdere proces ter uitvoering van de extensivering,
- de instrumenten die ingezet kunnen/zullen worden.

2. Ontwikkelingen in de melkveehouderij, door Pim Bruins, Expertisecentrum LNV

Mits er geen drastische wijziging komt in het EU-beleid voor de melkveehouderij, zal in de periode van 1990 – 2010 in Nederland:

- het aantal melkveehouderijbedrijven halveren,
- bij handhaving van het quoteringstelsel de totale omvang van melkproductie nagenoeg gelijk blijft maar de productie per koe stijgt tot ruim 8000 kg per jaar,
- het aantal melkkoeien zo'n 30% afnemen,
- de gemiddelde bedrijfsgrootte voortdurend toenemen,
- de veebezetting (per hectare) dalen.

Het resultaat daarvan is dat:

- de melkveehouderij een specialistische bedrijfstak wordt,
- bedrijven afvallen die:
 - minder dan 30 hectare grond hebben,
 - minder dan 70 melkkoeien hebben,
- de melkveehouderij vanzelf extensiveert,
- desondanks in de concentratiegebieden in 2010 nog steeds 30 – 40% van de bedrijven meer dan 2.5 GVE per hectare heeft.

3. Versterking grondgebondenheid melkveehouderij, door Joop Reinders, Expertisecentrum LNV

Versterking van de grondgebondenheid en extensivering is mogelijk door:

- Vee af te stoten en grond toe te voegen aan bedrijven. Dit verhoogt echter de grondprijs en is alleen houdbaar door de boeren daarbij contractueel aanvullende regels op te leggen.
- Uitplaatsen (uit reconstructiegebieden) en hervestigen van bedrijven. Financiële en sociale drempels zijn echter hoog.
- Bedrijven uit te kopen. Dit is echter een kostbare optie, maar biedt wel veel sturingsmogelijkheden vanuit de overheid.
- Instrumenten voor Ruimtelijke Ordening toepassen door enerzijds belemmeringen op te werpen zoals het “op slot” doen van te extensiveren gebieden. En door anderzijds bedrijven te lokken naar hervestigingslocaties waarbij in het bijzonder aandacht moet zijn voor PVL's (projectvestigingslocaties).
- Het EU-beleid gebruiken om extensivering financieel aantrekkelijker te maken in bepaalde gebieden bijv door geld uit de nationale enveloppe alleen uit te keren aan 'huiskavels'.

Tenslotte:

- Premies op extensivering drijven de grondprijs nog verder op. Om dit te voorkomen vooral geen geld uitgeven in huidige intensieve gebieden.
- Grondgebondenheid/extensivering alleen faciliteren als het gecombineerd wordt met verdere algemene regelgeving op het terrein van RO, EU-beleid en landinrichting.
- Maak als overheid inplaatsingsgebieden beschikbaar voor hervestiging.

4. Pilotproject extensivering melkveehouderij 't Klooster, Theun Vellinga, DLG

In deze presentatie werd het proces en het resultaat geschetst van een pilot om te komen tot grondgebondenheid en extensivering van vijf melkveehouderijbedrijven. Het waterbedrijf Vitens Gelderland wint grondwater in 't Klooster. Het doel van het project is te komen tot verbetering van de kwaliteit van het grondwater (minder nitraat). Het middel daartoe is bevordering van extensief grondgebruik door de melkveehouderij in dat gebied.

Vitens Gelderland wil met een vijftal serieuze gegadigden in 2003 een langjarig contract afsluiten, waarin o.a. overeengekomen wordt om:

- Een fors lagere verliesnorm voor stikstof te hanteren dan de MINAS norm.
- De bedrijfsoppervlakte te vergroten om voldoende ruwvoer te produceren.
- Bepaalde gewassen niet te telen (zoals bijv. aardappelen en bloembollen).

Tijdens de presentatie werd ook toegelicht welke haken en ogen er nog aan het geheel zitten, zoals op het punt van de financiering, kostenberekening, beheer van het geheel, etc.

Tijdens de presentatie werd een brochure uitgereikt waarin het hele project gedetailleerd is beschreven.

2.2 Vragen en antwoorden n.a.v. de presentaties

Vragen n.a.v. de inleiding van de heer Wierda.

Vraag: Waarom is er sprake van een aparte financiering voor extensivering van de melkveehouderij? Het sluit toch goed aan bij reconstructie?

Antwoord: Bij reconstructie ligt het accent meer op intensieve veehouderij en verplaatsen van bedrijven (gebouwen). Dit traject is meer gericht op melkveehouderij en extensiveren van het grondgebruik. Het is daarmee wel onderdeel van reconstructie en moet daar niet los van gezien worden. Middelen om tot uitvoering van reconstructie- en gebiedsgerichte plannen te komen zijn dan de instrumenten en financiële middelen van het traject Koopmans. Overigens is binnen de reconstructie

ook sprake van 'schotten' in de financiering bij andere doelen, zoals natuurontwikkeling en –beheer.

Vraag: Hoe wordt omgegaan met de voorstellen als het gaat over verdeling van de financiële middelen?

Antwoord: Er moeten wel keuzes gemaakt worden, die echter vastgelegd worden in afspraken tussen rijk en provincies volgens het sturingsmodel. Provincies hebben daarin eigen zeggingskracht en invloed. Er is geen formeel besluit over hoe de verdeelsleutel over provincies gemaakt gaat worden.

Vraag: Zijn de voorgestelde regelingen "brusselproof" en hoe ziet het tijdpad eruit? De ervaringen met andere regelingen zijn niet altijd positief geweest.

Antwoord: De randvoorwaarden zijn bekend. De regelingen moeten wel getoetst worden op deze voorwaarden. Brussel is daarin een sterk bepalende factor. Genoemde instrumenten zijn nog niet goedgekeurd. Overigens moeten de instrumenten mogelijk nog aangepast worden nadat bekend is welke maatregelen in de plannen beschreven zijn.

Vraag: Gestreefd wordt naar bottom-up processen. Zijn er al voorstellen waar LNV enthousiast over is?

Antwoord: Er zijn al wel ideeën (zie ook inleiding van de heer Vellinga), maar nog weinig concrete plannen. Als LNV gaan we ervan uit dat reconstructiecommissies op dit moment hard aan het werk zijn. Op de tweede Koopmans-dag komen meer concrete ideeën aan de orde.

Vraag: Wat betekent VBTB?

Antwoord: VBTB betekent Van Beleidsbegroting Tot Beleidsverantwoording en is een systematiek om de doelstellingen van het beleid concreet en helder in de begroting te verwoorden om later daarover aan het Parlement verantwoording te kunnen afleggen.

Vraag: Welke kwetsbare gebieden zijn prioritair voor het Rijk? (beïnvloedingsgebieden, droge zandgronden, intrekgebieden, overige gebieden).

Antwoord: Het rijk heeft geen prioritaire kwetsbare gebieden aangewezen, maar aan de provincies gevraagd dit te doen. In de reconstructiegebieden ligt het voor de hand dat deze sterk geconcentreerd worden in de extensiveringsgebieden, maar het is mogelijk dat ook onderdelen van de verwevingsgebieden zich hiervoor lenen.

Vraag: Steunt LNV het voorstel van EC LNV voor inplaatsingslocatie in Eemshaven + Emmen (agroproductieparken) en het voorstel na 2003 EU premies per ha. grasland (huiskavel) i.p.v. kilogram quotum uit te keren?

Antwoord: Beide aspecten moeten gezien worden als ideeën, die eerst verder geconcretiseerd en uitgewerkt zullen moeten worden alvorens LNV daar een standpunt over in kan nemen.

Vraag: Hoe ga je om met melkveebedrijven met een fikse varkens/pluimveetak?

Antwoord: Belangrijk is dat met extensiveren een aantal doelstellingen vastgelegd worden, die ook voor de langere termijn geborgd kunnen worden. Daarvoor moeten afspraken met bedrijven gemaakt worden, waarbij in dit geval de varkens/pluimveetak, die ook invloed heeft op die doelstellingen, onderdeel van de afspraken zal zijn. Het zal echter maatwerk blijven.

Vraag: Hoe ziet het traject eruit om voor financiering van concrete projecten in 2003 in aanmerking te komen?

Antwoord: Projectplannen worden via het sturingsmodel IPO/LNV/VROM landelijk gebied behandeld en gehonoreerd. Plannen voor 2003 lopen mee in deze procedure.

Vragen n.a.v. de inleiding van de heer Bruins

Vraag: In de praktijk is de tendens dat in een aantal gebieden (genoemd is het zuiden) grasland wordt onttrokken t.b.v. intensieve akker/tuinbouw teelten. Wordt met dit aspect wel voldoende rekening gehouden?

Antwoord: Dit is zeker een belangrijk aandachtspunt dat ook uit de trendmatige ontwikkeling naar voren komt. Uit de trendmatige ontwikkeling blijkt dat het areaal grasland en voedergewassen dat in gebruik is bij de melkveehouderij relatief sneller daalt dan de daling van het grondgebruik in de andere sectoren. Voorkomen moet worden dat er in de melkveehouderij geëxtensiveerd wordt en aan de andere kant vanuit andere sectoren intensivering plaatsvindt. Integrale planontwikkeling en goede voorwaarden om tot extensivering te komen zijn daarbij belangrijk. Opgemerkt wordt nog dat voldoende dynamiek een belangrijke randvoorwaarde blijft.

Vraag: Kan aangegeven worden hoe de grenzen van het aantal GVE per ha. voor de verschillende milieuaspecten liggen?

Antwoord: Dit kan niet precies weergegeven worden omdat sprake is van een vrij grote spreiding. Globaal kan gesteld worden dat mestafzetovereenkomsten (MAO's) afgesloten moeten worden bij 2 GVE per hectare terwijl ter voorkoming van fosfaatoverschotten mestafvoer noodzakelijk wordt bij 2,75 GVE per hectare. Omdat MINAS de mestafvoer stuurt kan geconcludeerd worden dat MINAS onvoldoende sturing geeft voor extensivering.

Vragen n.a.v. de inleiding van de heer Reinders

Vraag: Geconstateerd is dat grond toevoegen een dure maatregel is. Anderzijds willen we bij verplaatsing de achterblijvende grond graag toevoegen aan de achterblijvende bedrijven. Wie betaalt dat?

Antwoord: Het is belangrijk de achterblijvende grond zodanig te sturen dat extensivering bereikt wordt. Probleem daarbij vormt de vermogensoverdracht, waarbij het rijk een zeker vermogensverlies zal moeten accepteren om de doelstellingen te bereiken.

Vraag: Is nagegaan wat met RO kan worden geregeld? Alleen de kavel of ook de inrichting?

Antwoord: Er is nog geen overzicht gemaakt van de betekenis en de eventuele bijdrage van het RO instrumentarium, maar het lijkt zeker de moeite waard dit te doen.

Vraag: Hoe kom je tot inplaatsingslocaties zonder dat inzet van overheidsmiddelen als staatssteun wordt aangemerkt c.q. als toelaatbare vorm van steun wordt erkend?

Antwoord: In de glastuinbouw wordt aan gemeenten (individueel of in samenwerkingsvormen) subsidie verstrekt t.b.v. de inrichting van duurzame vestigingslocaties. Verwerven en inrichting gebeurt door regionale partijen (Stichtingen, PPS constructies, gemeenten zelf), waarbij de gemeente bijna in alle gevallen een zeer actieve betrokkenheid heeft. Er wordt dus geen subsidie verstrekt aan individuele tuinders.

Vraag: Als bedrijven op slot gezet worden, hoe zit het dan met planschadeclaims?

Antwoord: Bij het in beeld brengen van de mogelijkheden van het RO instrumentarium zal dit aspect zeker meegenomen moeten worden. Op dit moment is er onvoldoende kennis over.

Vragen n.a.v. de inleiding van de heer Vellinga

Vraag: Hoe borg je het gewenst grondgebruik?

Antwoord: Er zullen waarschijnlijk langjarige contracten op basis van raamovereenkomsten nodig zijn. Daarin moet de prestatie beschreven staan, de tegenprestatie, wat te doen bij wanprestatie, hoe te handelen bij bedrijfsontwikkeling, verkoop, overdracht of beëindiging van het bedrijf en ontbindende voorwaarden. In veel gevallen zal ook de gemeente een van de betrokken partijen zijn.

Vraag: Hoe is de betaling in het genoemde voorbeeld geregeld? Hoe financiert u dat?

Antwoord: Bij deze pilot kom je uit op 150 hectare x € 4000,- is € 600.000. Inzet van grond als middel om tot extensivering te komen is dus erg duur. Bedacht moet worden dat dit een redelijk intensief gebied is, wellicht valt het op een grotere regio naar verhouding mee.

Vraag: Waarom betaalt het waterleidingbedrijf niet mee?

Antwoord: Het is de bedoeling dat het waterleidingbedrijf (Vitens) wel degelijk meebetaalt op basis van verwachte kostenbesparingen en wel voor ongeveer 25%. Op termijn kan dit misschien omhoog als water met een bijzondere kwaliteit vermarkt kan gaan worden. Binnen de pilot blijft gezocht worden naar andere belanghebbenden die kunnen bijdragen.

2.3 Beknopt verslag discussie

Verslag discussie middagdeel kennisdag extensivering melkveehouderij 13 juni 2002.

Van 14.00 tot 16.00 uur werd de volgende werkwijze gevolgd:

- de deelnemers werden in 3 verschillende groepen gesplitst,
- elke groep boog zich over 4 vragen die vooraf op papier waren gezet door het Expertisecentrum,
- per vraag werd elke deelnemer om 2 antwoorden verzocht,
- de antwoorden werden geclusterd en kort besproken.

Bijlage 7 bevat een gedetailleerd verslag van de discussies tijdens de middag. Hieronder volgen een verkorte weergave van de discussies en de conclusies.

Vraag 1

Wat vindt u de twee belangrijkste doelstellingen als het gaat om de extensivering van de melkveehouderij?

In hoofdlijnen noemden deelnemers de volgende doelstellingen (in totaal 50 antwoorden genoteerd):

- (economisch) perspectief bieden (8x),
- verbeteren van de structuur van de melkveehouderij (4x),
- verbeteren van het milieu (14x),
- verfraaien van het landschap en verbeteren van de kwaliteit van het landelijk gebied (13x),
- behoud van de 'license to produce' (4x).

Conclusie: De meningen op dit punt zijn nog verdeeld. Een duurzame melkveehouderij met perspectief die produceert binnen de maatschappelijke randvoorwaarden wordt net zo vaak genoemd als verbetering van het milieu en de kwaliteit van het landelijke gebied.

Vraag 2

Op welke wijze zou u de door u gekozen doelstellingen willen realiseren (A) en in wat voor soort gebieden zou u dat bij voorkeur willen doen (B).

Vraag 2 viel eigenlijk in twee delen uiteen. De antwoorden zijn daarom ook bij de twee deelvragen weergegeven (A en B).

Op welke wijze zou u de door u gekozen doelstellingen willen realiseren (A)?

Op deze vraag volgde een breed scala van antwoorden. Een integrale benadering (van de problemen) in nauwe samenwerking tussen overheid, melkveehouderij en andere relevante actoren, werd relatief vaak genoemd. Daarbij zou de extensivering onderdeel moeten vormen van een (integraal) gebiedsplan. Langjarige contracten zouden de basis moeten vormen voor de overeenkomsten met veehouders. Daarmee krijgen alle partijen de benodigde duidelijkheid en zekerheid.

Conclusie: er is een duidelijke voorkeur voor een integrale (regionale) aanpak op basis van samenwerking en duidelijkheid voor de langere termijn.

In wat voor soort gebieden zou u dat bij voorkeur willen doen (B)?

Het meest genoemd werden:

- gebieden naast/bij natuurgebieden (13x van de 35),
- gebieden met gestapelde problemen (5x van de 35).

Verder werden waterintrek/vernatting/waterwinning gebieden genoemd, die kunnen kampen met specifieke milieuproblemen (nitraat) en gebieden die door factoren van buitenaf worden bedreigd of belemmerd in hun ontwikkeling.

Conclusie: de voorkeur ligt duidelijk bij gebieden naast/bij natuurgebieden of bij gebieden waar sprake is van gestapelde problematiek.

Vraag 3**Wat zijn de twee belangrijkste instrumenten die u daarbij nodig heeft?**

De antwoorden op deze vraag bleken in 6 categorieën te verdelen (waarbij in totaal 43 antwoorden genoteerd zijn):

- instrumenten ter bevordering van extensivering (5x van de 43),
- instrumenten die levering van groene diensten door de melkveehouderij mogelijk maken (7x),
- oprichting van een grondbank, waarvoor allerlei functies werden bedacht (10x),
- instrumenten ter verlaging van de grondkosten, om het "gat" te overbruggen tussen agrarische gebruikswaarde en marktwaarde (5x),
- subsidies en fiscale maatregelen (10x),
- uitplaatsing van bedrijven (6x).

Conclusie: de voorkeur gaat duidelijk uit naar financiële instrumenten en een grondbank. De nadruk ligt duidelijk op een stimulerend instrumentarium.

Vraag 4**Wat verwacht u daarbij van de rijksoverheid?**

De antwoorden kunnen eigenlijk als volgt worden samengevat: helderheid, duidelijkheid en stabiliteit.

Proces	Daadkracht, helderheid, duidelijke regie, snelle en duidelijke keuzes, duidelijke criteria.
Kader	Een stabiel en betrouwbaar beleid. Duidelijke instrumenten en criteria. Praktisch uitvoerbare regeling, door Brussel goedgekeurd. Delegatie van taken naar provinciale overheden. Monitoring op effecten.
Financiering	Voldoende middelen, helderheid over de mogelijke manieren om deze te gebruiken.

Bijlage 1 Programma 12 juni 2002

Programma kennisuitwisseling rond de extensivering van de melkveehouderij (Commissie Koopmans), donderdag 13 juni

09.30 – 10.00	Ontvangst met koffie
10.00 – 10.15	Korte inleiding door de dagvoorzitter, ing. Carel de Vries
10.15 – 10.45	Nadere toelichting op het rapport Koopmans, het Kabinetsstandpunt daarover en de uitwerking via gebiedsgericht beleid in reconstructie- en niet-reconstructiegebieden. Spreker: Catharinus Wierda, sectormanager melkveehouderij bij de Directie Landbouw van LNV.
10.45 – 11.15	Ontwikkelingen in de melkveehouderij in de komende 10 jaar. Aantal bedrijven, bedrijfsoppervlakte, aantal dieren, veebezetting, effect mestbeleid, migratie, verandering EU-zuivelbeleid, enz. Spreker: Pim Bruins, Expertisecentrum LNV.
11.15 – 11.45	Welke structuur en verkaveling zijn gewenst voor een rendabele melkveehouderij? Hoe kunnen we de melkveehouderij in de reconstructiegebieden meer grondgebonden maken? Spreker: Joop Reinders, Expertisecentrum LNV.
11.45 – 12.15	Voorbeelden uit de praktijk, toelichting op het project 't Klooster Spreker: Theun Vellinga, DLG-Utrecht
12.15 - 14.00	Middagpauze U krijgt een lunch aangeboden. Tijdens en na de lunch krijgt u de gelegenheid op de inleidingen te reageren en uw vragen, meningen en standpunten over de inleidingen kenbaar te maken.

14.00 – 16.00

Indeling van de deelnemers in enkele groepen.

Elk van de groepen zal gevraagd worden de volgende vragen te beantwoorden. Het doel daarvan is vooral te inventariseren wat u de belangrijkste doelstellingen vindt en wat nodig is om met extensivering van de melkveehouderij in de gebieden aan de slag te gaan.

De inventarisatie biedt ook inzichten voor de onderwerpen voor een eventuele volgende kennisdag of nader overleg.

- Wat zijn volgens U de belangrijkste doelstellingen uit het rapport Koopmans?
- In welke gebieden kan extensivering van de melkveehouderij een belangrijke rol spelen?
- Welke gebieden hebben daarbij de hoogste prioriteit? Welke de laagste prioriteit? Welke criteria zijn daarbij van belang?
- Welke kennis ontbreekt om aan de slag te kunnen gaan met het maken van plannen? Heeft U voldoende inzicht in het traject daarna, van indiening tot uitvoering van de plannen?
- Welke instrumenten zijn naar uw mening nodig om de plannen uit te voeren?
- Wat verwacht u van de Rijksoverheid?

Van de discussie binnen elke groep zal een kort verslag gemaakt worden dat later aan alle deelnemers wordt toegezonden. De discussies in de groepen zullen niet plenair besproken worden.

16.00

Afsluiting met drankje en hapje

Datum

donderdag 13 juni

Plaats

Expertisecentrum LNV, Galvanistraat 7, 6716 AE Ede
Zaal 216 (2^e verdieping)

Dagvoorzitter

Carel de Vries

Bijlage 2 Lijst van deelnemers

Nr.	Naam	Organisatie
	Carel de Vries	Dagvoorzitter
1.	Barla, Bert	Provincie Noord-Brabant
2.	Bartels, Dr. C.T.	Milieufederatie Limburg
3.	Boesjes, G.	Provincie Friesland
4.	Bruins, Pim	EC-LNV
5.	Davelaar, Henk	GLTO
6.	Davits, Hanneke	LVN, Directie Zuid
7.	Denters, Hank	Provincie Gelderland
8.	Dijkman, Wim	Provincie Utrecht
9.	Gosselink, Fons	Provincie Gelderland
10.	Hermans, H.	LTO Nederland
11.	Hoeks, P.	ZLTO
12.	Hoogh, Meinte de	Ministerie van VROM, RPD
13.	Horst, Henk ter	Provincie Gelderland
14.	Joanknecht, Niek	Min. LVN
15.	Klitsie, Johan	Min. VROM
16.	Kodde, Jo	LTO
17.	Koeman, Dick	DLG Roermond
18.	Kruiskamp, Johan	LVN, Directie Oost
19.	Louwers, Gerda	Provincie Limburg, afd. landelijke leefomgeving
20.	Lubbe, Sjeff van der	LVN directie Noord
21.	Meeuwissen, Bert	DLG Noord Brabant
22.	Mesu, Sjaak	EC-LVN
23.	Molenaar, Co	Min. VROM
24.	Raeven, Pierre	Provincie Limburg, afd. Leefomgeving, cluster Zuid
25.	Reinders, Joop	EC-LVN
26.	Remmers, J.	SNM
27.	Rooijakkers, Martijn	LVN, Directie Zuid
28.	Roozeboom, L.	Provincie Overijssel
29.	Straatsma, J.W.	LTO Nederland
30.	Vellinga, Theun	Dienst Landelijk Gebied
31.	Verstraten, Frans	DLG Overijssel
32.	Vliet, Jan van	EC-LVN
33.	Vos, Inge de	Provincie Zuid-Holland
34.	Voskuil, Peter	EC-LVN
35.	Werken, G. v.d.	DLG Gelderland
36.	Wierda, Catharinus	Min. LVN – DL
37.	Wit, P.P.A.J. de	Provincie Overijssel
38.	Zwaan, Jan van der	Gewestelijke vakgroep rundveehouderij ZLTO Milieucoöperatie De Peel

Bijlage 3

Extensivering van de melkveehouderij (Koopmans)

Catharinus Wierda
Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij

Geschiedenis

- Eind '98: onderhandelingsresultaat bij mestbeleid
 - Koppeling aan GVE-norm
- Voorjaar 2000: opnieuw vastgelegd bij afspraken mestbeleid
- Oktober 2000: Advies Commissie Koopmans
- Juli 2001: Kabinetsstandpunt over advies

Doelen

- Versterking melkveehouderij om op geëxtensiverde wijze duurzaam te produceren in kwetsbare gebieden:
 - Versterking economische structuur
 - Minder optimale omstandigheden
 - Extensivering van grondgebruik
 - Gaat om kwetsbare gebieden met gestapelde problematiek (fosfaat, nitraat, ammoniak, verdroging)

Grondgebondenheid

- Wat is het?
 - Op gebiedsniveau
 - Gemiddelde veebezetting per hectare
 - Dierlijke mest in regio afgezet rekening houdend met gebiedsspecifieke milieudoelen
 - Binnen gebied voldoende ruwvoerproductie
- Gaat over grondgebruik!
 - Vastleggen gebruik aan grond

Gebiedsgerichte aanpak

- Aanpak:
 - Provincies: reconstructie- en gebiedsplannen
 - Rijk toetst
 - Vastleggen in bestuursovereenkomst
- Bottum-up-proces
 - Interactie / kennisdagen
 - Openheid / gezamenlijk optrekken
- Bestuurlijk traject
 - Voortgang bespreken
 - Knopen doorhakken

Stappen

- Hoofdlijnen vastgelegd in Rijkskader Reconstructie
- Concretisering van doelen (VBTB)
 - Waar: selecteren kwetsbare gebieden
 - Wat: huidige/gewenste veebezetting + aanvullende maatregelen voor milieu/perspectief
- Ex ante evaluatie
 - Verwachte effectiviteit
 - Wat/waar koppelen aan instrumenten/middelen
 - Brussel-proof
- Toetsen van plannen
- Monitoring / evaluatie

Instrumenten

- Bevorderen grondgebondenheid (=aanvulling)
 - Regeling Bedrijfshevestiging en-beëindiging
 - Kavelruil en herverkaveling
 - Creëren inplaatsingslocaties
 - Gebiedsmakelaar? Private partijen?
- Behoud van grondgebondenheid
 - Via RO-spoor (reconstructiewet)
 - Stellen van voorwaarden (bij steun)
 - Overig: koppeling inkomenssteun
- Perspectief bieden
 - SDL, groene diensten, SGB

Financieel

	Jaar	begroting (miljoen)
• 204 miljoen euro (LNV: 125 miljoen; VROM: 79 miljoen)	2003	6,8
	2004	24,7
• Reconstructie: 159 miljoen niet-reconstructie: 45 miljoen (indicatief)	2005	27,2
	2006	33,8
	2007	33,8
	2008	33,8
	2009	33,8
	2010	10,2

Slot

- Kenmerken
 - Gebiedsgerichte aanpak
 - Er is geld
 - Integrale aanpak
 - Functie in landelijk gebied
- Ontwikkelingen
 - denklijn nieuwe kabinet
 - Ontwikkelingen Brussel

Bijlage 4

Ontwikkelingen in de melkveehouderij

Pim Bruins

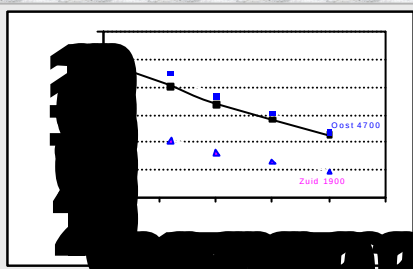
Expertisecentrum LNV

Ontwikkelingen:

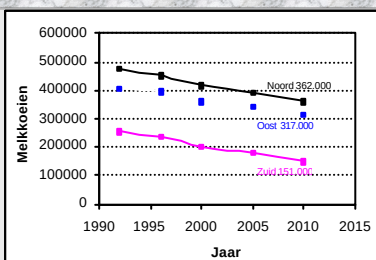
- Aantal melkveebedrijven
- Cultuurgrond in gebruik bij melkveebedrijven
- Melkkoeien
- Veebezetting
- Grondgebondenheid i.r.t. milieu
- EU-zuivelbeleid

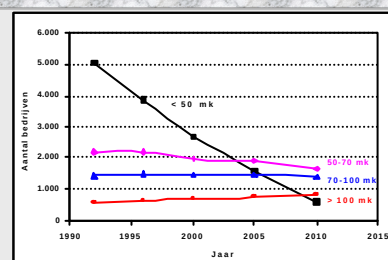
Aantal melkveebedrijven

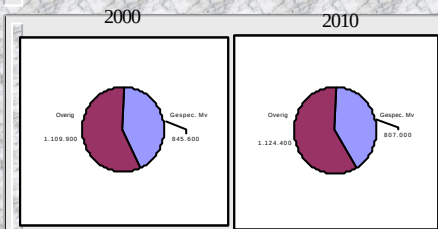
Aantal melkkoeien

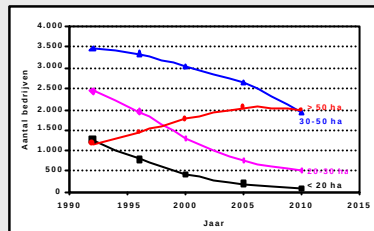
Bedrijfs grootte (mk) in Noord

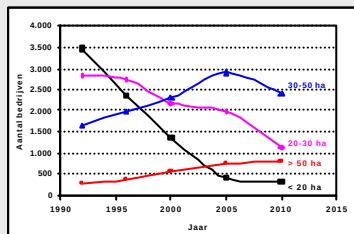
Verdeling grondgebruik in Nederland

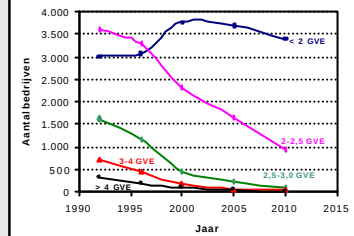
Bedrijfs grootte (ha) Noord

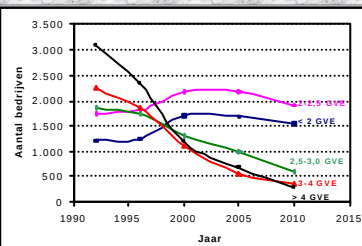
Bedrijfs grootte (ha) in Oost

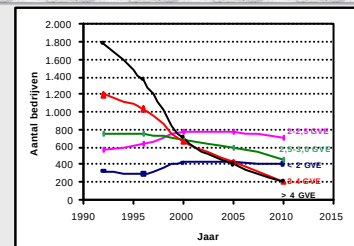
Veebezetting in Noord

Veebezetting in Oost

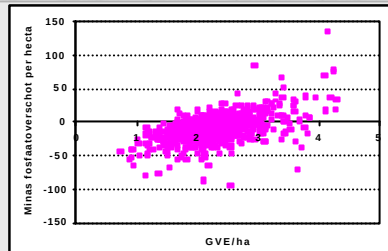
Veebezetting in Zuid

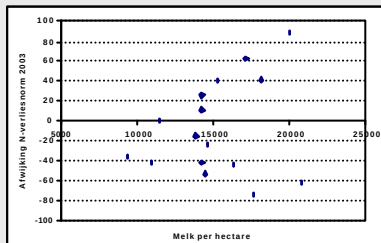
Grondgebondenheid Koopmans:

Voldoen aan milieunormen, geen mestafzetcontracten, eigen ruwvoervoorziening, zelf opfokken van jongvee en het weiden van melkvee. Dit komt overeen met ongeveer 2,25 GVE per hectare. Op droge zandgronden komt dit overeen met ongeveer 1,75 GVE per hectare.

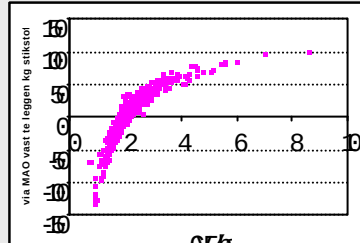
Verband veebezetting en Minas fosfaatoverschot

Afwijking N-verliesnorm K&K bedrijven

Veebezetting en via mestafzetcontracten vast te leggen kg stikstof

Eigen ruwvoervoorziening droog zand, 85 mk

GVE/ha	2,25	1,75
Grasland		39
Maisland	38	9
N-over	35	125
P ₂ O ₅ -over	12	0

EU-zuivelbeleid

Melk: richtprijs per 100 kg, in €

Melkprijsjaar	2000/	2005/	2006/	2007/...
	2004	2004	2007	
Richtprijs	30,98	29,23	27,47	25,72

Prijsdaling richtprijs – 17%

Compensatie 50%:
inkomstoeslag € 1,7 / 100 kg melk
nationale enveloppe van omgerekend € 0,8 per 100 kg melk.

Resultaten LEI-studie

	Basis (situatie 2003)	Als basis MP – 15%	Als basis MP – 30%	MP – 30%, geen quota
Melk- koeien	1.459	1.458	1.400	1.852
Gras- land	951	951	932	1.018
Melk- s- land	254	260	249	256
Mkpr.	11.460	11.460	11.630	16.030

Conclusies

- Melkveehouderij wordt een specialistische bedrijfstak
- Bedrijven kleiner dan 30 hectare vallen af
- Bedrijven met minder dan 70 mk vallen af
- Melkveehouderij extensiveert vanzelf
- Schaalvergroting vooral in het Noorden

Discussiepunten I

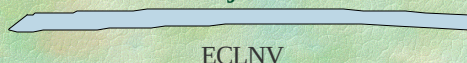
- Een duurzaam melkveebedrijf heeft anno 2000 tenminste 30 hectare cultuurgrond + 450.000 kg quotum en moet jaarlijks 3% (kunnen) groeien zowel in opp. als quotum
- Om nitraatbelasting door de melkveehouderij te verminderen is bevordering van bedrijfsmaatregelen effectiever dan extensivering

Discussiepunten II

- Afschaffing van de melkquotering zorgt voor een toename van de veebezetting met 20%
- Extensivering op regioniveau hoeft niet tot massale uitplaatsing van bedrijven te leiden; extensivering op bedrijfsniveau wel.

Bijlage 5

Versterking grondgebondenheid melkveehouderij

ECLNV

22-7-02

Doel

- Voldoen aan de nitraatrichtlijn
- Verzuringsgevoelige gebieden ontlasten en/of gebieden met achterstand versterken
- Landschappelijke waarden, dierenwelzijn en imago (beweiding door melkvee)

2

22-7-02

Grondgebondenheid melkveehouderij?

- Zelf ruwvoer verbouwen
- Geen mest afvoeren, wel voldoen aan normen
- Zelf jongvee opfokken voor vervanging
- Veebezetting: 2.25 GVE/ha (1.7 mk+ jv)
- Droge gronden: 1.75 GVE per ha (1.4 mk)
- Plus of min 10 %

3

22-7-02

Enkele opties voor extensivering

- Vee afstoten
- Grond toevoegen
- Uitplaatsen en hervestigen
- Bedrijven uitkopen
- Regelgeving Ruimtelijke Ordening
- Sturen met EU beleid
- Concentreren in Project Vestigings Locaties

4

22-7-02

Vee afstoten en grond toevoegen

Niet duurzaam zonder aanvullende regels/overeenkomsten.
Verhoogt druk op grondprijs
Duur; indicatie inkomensderving per GVE door:

• afstoten vee:		• Toevoegen grond per GVE mk plus jv
• 1 GVE melkoe	1 450	• Van 4.5 naar 2.5
• 1 GVE melkoe plus jongvee	1 050	• Van 2.5 naar 1.4
• 1 GVE jongvee	0	
		1450 5

22-7-02

Uitplaatsen en hervestigen

- Onlosmakelijk verbonden, maar waar naar toe?
 - Problemen inplaatsingsgebied niet vergroten maar win/win situatie nastreven (gebieden met economische achterstand?)
 - PVL in niet al te kwetsbaar gebied?
- Drempels (en faciliteringsmogelijkheden)
 - Sociaal (kei-gezellig, kerktoeren blijven zien)
 - Gebrek aan vestigingsplaats die aan eisen voldoet
 - Hoge psychische (en fysieke) belasting van uitvoering
 - Eigen vermogen en kapitaalvernietiging
- Kosten en effectiviteit
 - Kosten ca 250 000 per gemiddeld bedrijf (80 gve)+financiering
 - Duurzame oplossingen mogelijk
 - Voorwaarden aan bestemming vrijkomende grond

6

22-7-02

Bedrijven uitkopen

- **Kostbaar**
 - Gaat om veel bedrijven/dieren
- **Effectiviteit**
 - Intensieve of met veel grond?
 - Bestemming van grond en produktierechten
 - Biedt veel sturingsmogelijkheden

Ruimte voor ruimte optie?

7

22-7-02

Instrumenten voor Ruimtelijke Ordening toepassen

- Op “slot” doen van te extensiveren gebieden
 - Uitbreiding en nieuwvestiging belemmeren
- Geschikt maken van hervestigingslocaties
 - Landinrichting gericht inzetten. Aankooptitel “losse” gronden, kavelruil -aanvaardingswerken, financiering overgang, infrastructuur: ontsluiting, nutsvoorzieningen enz.
- Projectvestigingslocaties ontwikkelen
 - Aansluiten bij ontwikkeling van AgroBusinessParks

8

22-7-02

Sturen met (EU) beleid

- **Sturen met quotum-overdracht**
 - Geen aankoop > 16000 kg per ha huiskavel
- **Sturen met directe (compensatie) betalingen**
 - Na 2005-2008 (compensatie) betaling per ha blijvend grasland op de huiskavel
- **R O en Milieu**
 - Stankcirkels, emissie en depositie voorwaarden

9

22-7-02

Concentreren in PVL

- Sluit aan bij Visie Agrologistiek en SGR2
- Werkt als “ruimtepomp”
- Extensiveert concentratiegebieden, versterkt economische dragers in extensieve gebieden
- Heeft functie als Pull-factor
- Minimale voorwaarden:
 - Voldoet aan hoge eisen van dierenwelzijn, milieuaspecten, sociale omstandigheden van de werkers en voedselveiligheid
 - Uitstekend ingepast in het landschap
 - Situering levert synergie-voordelen op met andere sectoren en ten aanzien van energieverbruik, preventie van logistiek enz.
 - Draagt bij aan oplossing van problemen in andere gebieden

10

22-7-02

Tenslotte

- Premies op extensivering drijven de grondprijs op. Daarom vooral geen geld uitgeven in intensieve gebieden!
- Faciliteren grondgebondenheid van de melkveehouderij alleen als het wordt gecombineerd met algemene regelgeving (R O instrumenten, EU beleid, Landinrichting)
- Men vangt meer vliegen met stroop dan met azijn. Daarom Pull-factoren zoveel mogelijk benutten o.a:
 - Inplaatsingsgebieden geschikt maken voor hervestiging
 - PVL inrichten (bijv. veenkoloniën, eemshaven enz.)
 - Directe betalingen alleen geven per ha grasland op de huiskavel

11

22-7-02

Aanbeveling

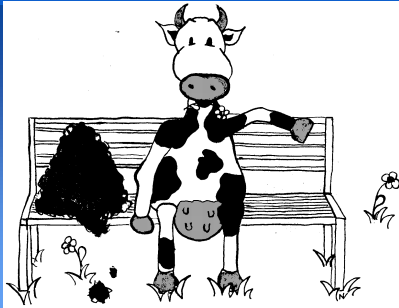
- Beveel een of meer strategieën aan
- Noem de te verkrijgen resultaten als alles volgens plan verloopt
- Volgende stappen
- Geef actiepunten aan

7

22-7-02

Bijlage 6

**Pilotproject extensivering
melkveehouderij 't Klooster**

dienst landelijk gebied
meer ontwikkeling en natuur

Het kabinetsstandpunt

Bereiken van

- grondgebondenheid op gebiedsniveau
- in kwetsbare en waardevolle gebieden
- meerdere, samenhangende milieuproblemen
- integrale aanpak nodig

waarbij grondgebonden landbouw bijdraagt aan kwaliteit

dienst landelijk gebied
meer ontwikkeling en natuur

Grondgebonden =

- Gemiddelde veebezetting
- afzet dierlijke mest in gebied
- binnen algemene en specifieke milieudoelen
- productie van voldoende ruwvoer

dienst landelijk gebied
meer ontwikkeling en natuur

**Versterken grondgebondenheid
op gebiedsniveau**

- Welke doelen in het kwetsbare en waardevolle gebied
- Wat is passend grondgebruik/
welke landbouw past daarbij
- Hoe realiseer ik dat?
- Afspraken met blijvers over (extensiever)
grondgebruik
- Maken van ruimte door "uitplaatsing" mest of
quotum

dienst landelijk gebied
meer ontwikkeling en natuur

Landbouw?

Landbouw is wezenlijk onderdeel van platteland

- Economische drager (beperkt)
- Culturele drager
- Landschapsdrager (vnl. grondgebonden lb)

Terreinbeheerders zijn slechts beperkte drager,
nl. alleen van de fysieke component landschap

dienst landelijk gebied
meer ontwikkeling en natuur

Ondernemer in spagaat

- Beheer collectieve functies in Landelijk
gebied
meervoudig grondgebruik
- Extensivering van teelt en houderij
 - Lage productprijzen
 - Hoge grondprijzen
 - Schaalvergroting/intensivering
 - Grondbehoefte?/vermogensbehoefte!

dienst landelijk gebied
meer ontwikkeling en natuur

Intrekgebied 't Klooster

- Kwetsbaar en waardevol
- samenhangende milieuproblemen, met waterkwaliteit als boventoon (nitraat >> 50 mg/l), waardevol landschap
- gebiedsspecifieke milieukwaliteit is (heel) schoon water: streefwaarde Vitens Gelderland: nitraat = 25 mg/l
- landbouw te intensief

De prestatie!!!

- Prestatie voor de landbouw moet "bovenwettelijk" karakter dragen
- Extensiveren tot 170 kg N/ha (nitraatrichtlijn strikt) is niet bovenwettelijk.
- Extensiveren tot MINAS - 40 kg is dat wel. Combineren met zelfvoorziening ruwvoer: dat vereist grond.
- Afspraken over contractduur (lang!!), weidegang, scheuren grasland, bedrijfsbeëindiging

De tegenprestatie

- Betaling voor prestaties op basis van grondkosten
N.B. huidige vergoedingssystematiek is gebaseerd op voerkosten.
- Kapitaliseren vergoeding voor "eeuwigdurende" regeling
Verplichte inzet van vergoeding voor verkrijgen van grond.
- Eventuele andere inzet van middelen, waar bedrijf behoefte aan heeft.
- Eénmalige vergoeding voor wijziging

De overeenkomst

- Combinatie van privaatrechtelijke overeenkomst, zakelijk recht (erfdienstbaarheden), RO-gereedschap, wet milieubeheer
- Faciliteren verkrijgen van grond
Grondgebruiksbank door Vitens of gedelegeerde
- Plaatsing van geld in onafhankelijke beheerstichting
controle, jaarlijkse vergoeding, loket
- Uitvoering en controle door *agrarische natuurvereniging?*

Hoe zorg je voor grond?

- grond verwerven en verpachten tegen aangepaste prijs
- uitplaatsen bedrijven (grondbank)
- grond van derden inzetten
- uitplaatsen quotum, afspraken over vrijkomende grond
- grond pachten en doorverpachten
- stimuleren verpachting,
- samenwerking/maatschappen boeren in

Wat is nodig

- Erkenning probleem/wens tot verbetering
- Gangbare grondrente en kapitaalsrente voor inbreng
- Samenwerking GGB-overheden-bank-boer
- Maatwerk per bedrijf
- Zoeken naar het voordeel voor de veehouder

Kosten extensivering

- Bedrijf 30 ha, MINAS - 40
- Toevoegen 6 ha land voor zelfvoorziening
- Extra opbrengsten: € 700
- Extra pachtkosten: € 6300
- Kosten per ha bedrijfsoppervlakte:
 $(6300-700)/30 = € 200$
- Kapitaliseren ($\times 20$) = € 4000 per ha te
extensiveren bedrijfsoppervlakte
- Aanvullende kosten voor verwerven
grond/kavelruil e.d.

dienst landelijk gebied
voor ontwikkeling en beheer

Conclusies

- Gebiedskeuze met doelen
- Gewenst grondgebruik/beschrijf prestatie
- Streef naar zelfvoorziening ruwvoer door extra
grond
- Veebezetting is uitkomst, geen inzet !
- Berekening kosten op basis van grondbehoefte
en langdurige betaling
- Breng beheer onder bij gebied-gebonden
organisatie

dienst landelijk gebied
voor ontwikkeling en beheer

Bijlage 7 Verslag discussie middagdeel kennisdag extensivering melkveehouderij

De discussie verliep aan de hand van vier vooraf opgestelde vragen. De discussie vond plaats in 3 verschillende groepen. Dit verslag geeft geen weergave van de discussie in elk van die groepen, maar toont het resultaat van het werk in de 3 groepen in één overzicht.

Per vraag werd de deelnemers verzocht om twee antwoorden te geven. Deze zijn in dit verslag allemaal opgenomen. Als deelnemers min of meer dezelfde antwoorden gaven, zijn deze toch allemaal in het verslag opgenomen. Daarmee vormt onderstaand verslag ook een weergave van de frequentie waarmee verschillende antwoorden werden gegeven.

1. Wat vindt u de twee belangrijkste doelstellingen als het gaat om de extensivering van de melkveehouderij?

De antwoorden:

- (Economisch) perspectief bieden:
 - perspectief bieden aan melkveehouderijen in kwetsbare gebieden;
 - extensivering op een gezonde economische basis voor de komende 20 jaar;
 - een economische doelstelling die ontwikkeling geeft aan bestaande bedrijven;
 - duurzaam perspectief voor rendabele bedrijven;
 - behoud economisch levensvatbare bedrijven;
 - handhaven van rendabele bedrijven;
 - economische basis voor koeien in de wei;
 - landbouw met inkomens- en ontwikkelingsmogelijkheden.
- Verbeteren van de structuur:
 - verbeteren van de structuur van de melkveehouderij;
 - versterken van economische structuur in moeilijke situatie;
 - een alternatief perspectief bieden voor bedrijfsontwikkeling in die gebieden, omdat hier intensivering en schaalvergroting niet mogelijk is;
 - versterking van de economische structuur.
- Het milieu verbeteren:
 - realiseren van gebiedsdoelstellingen op het terrein van natuur, water, openheid enz.
 - het oplossen van gestapelde milieuproblematiek;
 - het benoemen van kwetsbare gebieden en de effecten/doelen die men wil bereiken;
 - de overblijvende veehouderij kan aan de milieu-, welzijns- en landschappelijke doelstellingen voldoen;
 - doelen omtrent maatschappij, milieu en water;
 - milieurisico verkleinen;
 - realiseren milieudoelstelling/duurzaamheid;
 - nitraatverliezen beperken (duurzaam ecologisch);
 - verlagen nitraatbelasting/uitspoeling;
 - terugdringen bemesting in kwetsbare gebieden;
 - milieuwinst door lagere graasdruk, minder nitraat en fosfaat;
 - natuurlijke geïntegreerde methode om mineralenstroom te beteugelen;
 - vermindering van de milieudruk op kwetsbare natuurgebieden;

- een bijdrage leveren aan de milieukwaliteit die in kwetsbare gebieden met het oog op bijzondere functies vereist is.
- Landschap en kwaliteit landelijk gebied verhogen:
 - het ontwikkelen/ kansen geven aan leveranciers van melk en een mooi platteland;
 - een duurzaam perspectief voor een leefbaar en vitaal platteland;
 - verbeteren van de kwaliteit van het landelijk gebied voor 16 miljoen Nederlanders;
 - het realiseren van extra omgevingskwaliteit in kwetsbare gebieden;
 - het bieden van perspectieven voor de melkveehouders om de omgevingskwaliteit te realiseren;
 - economisch behoud landschap;
 - beheer open ruimte;
 - verminderen mesttransport over grote afstand (geeft meer rust op platteland);
 - productie blijvend afstemmen op de lokale behoefte aan dagverse melk (en aankleding landschap);
 - duurzame inpassing van melkveehouderij in waardevolle, kwetsbare gebieden;
 - meer grasland in bufferzones en landschappelijk aantrekkelijk;
 - koeien in de wei;
 - behoud en ontwikkeling landschap.
- Behoud van 'license to produce':
 - tegemoetkomen aan maatschappelijke wensen;
 - grondgebonden wordt license to produce;
 - ondersteuning license to produce;
 - behoud van draagvlak in de samenleving.
- Overige antwoorden:
 - duurzame versterking van de landbouw;
 - zowel boeren als gebiedsdoelstelling leidend;
 - mogelijkheid voor verbreding landbouw en multifunctioneel ruimtegebruik;
 - toekomst voor een brede melkveehouderij (die agrarische producten levert + groene diensten) in Nederland;
 - behoud melkveehouderij op lange termijn (duurzaamheid);
 - ook op langere termijn extensivering;
 - invulling op praktische en economische wijze voor de melkveehouderij.

2. Op welke wijze zou u de door u gekozen doelstellingen willen realiseren (A) en in wat voor soort gebieden zou u dat bij voorkeur willen doen (B)?

Vraag 2 viel eigenlijk in twee delen uiteen. De antwoorden zijn daarom ook bij de twee deelvragen weergegeven (A en B).

Op welke wijze zou u de door u gekozen doelstellingen willen realiseren (A)

Algemeen:

- Gebiedscontracten met onderliggende individuele contracten.
- Via reconstructie een goed project opzetten.
- Ruimte geven aan creativiteit.
- Intensieve samenwerking tussen boer(en) en overhe(i)d(en).
- PPS (privaat-publieke samenwerking) afspraken maken waarbij vastgelegd wordt: doel (prestatie), stappenplan/ijkmomenten, tegenprestatie (door overheid), middelen, borging.
- Er voor zorgen dat er geen concurrentie tussen sectoren ontstaat. Genoemd werd de sluipende invasie van de bollenteelt in de Achterhoek waardoor nitraatbelasting wordt ingeruild voor belasting met actieve stof (gewasbeschermingsmiddelen).
- Melkveehouderij niet solo benaderen maar als onderdeel van de reconstructie.
- Als onderdeel van een integraal gebiedsplan.
- In een integraal gebiedsperspectief (bijv. vernatting en waterberging) voor kwetsbare en waardevolle gebieden.

- Via een integrale aanpak van de instrumenten preventief werken (borging).
- Door actieve sanering van probleemsituaties.
- Door het afkopen (éénmalig) van productierechten.
- Door het aanpassen van externe productie omstandigheden (peilopzet, kavelruil).
- Door te boeren in samenwerking met belanghebbenden als waterleidingbedrijven, landschapsverenigingen, waterschap, etc..
- Maatwerk, dus geen Haagse blauwdruk.
- Versnellen van de landinrichting.
- PPS constructies.
- Bestemmingsplannen.
- Draagvlak in het gebied en medewerking van de boeren.
- Bij directe inkomensondersteuning (nationale enveloppe) dit koppelen aan hectares grasland (huiskavel).
- Langjarige contracten met grondgebruikers, waarin afspraken staan over grondgebruik (prestaties) en borging van, en vergoeding voor, daaruit voortvloeiend nadeel (contraprestatie) in PPS constructies.
- Melkquotering handhaven.
- Een grondgebruikersregeling voor langere duur.
- Regionale uitvoeringscommissies met mandaat (per gebied geldt koppelen aan doelen, de uitvoeringscommissies worden voor uitvoering verantwoordelijk).
- Gebiedscontracten waarin in ruil voor een vergoeding, voorwaarden aan het grondgebruik worden gesteld.

In wat voor soort gebieden zou u dat bij voorkeur willen doen (B)?

- Zandgronden:
 - Zeer kwetsbare uitspoelingsgevoelige zandgronden;
 - zandgronden.
- Veenweidegebied:
 - In het veenweidegebied.
- Naast/bij natuurgebieden:
 - in gebieden waar een groot oppervlakte EHS zal moeten worden gerealiseerd;
 - in kwetsbare gebieden bijv. binnen de 250 meter grens;
 - binnen de Ecologische Hoofdstructuur;
 - beïnvloedingsgebieden natte natuur i.v.m. oppervlaktewater kwantiteit en kwaliteit;
 - droge zandgronden (vanwege nitraat en beregening);
 - gebieden met natuurclaims inzake water en gebieden met stedelijke problematiek;
 - gebieden met kwetsbare ecosystemen;
 - gebieden met kwetsbare natuur en landschap;
 - gebieden waarin milieu en landschap belangen samengaan;
 - kwetsbare natuurgebieden met gestapelde problematiek;
 - in gebieden waar grasland essentieel is voor het beheer (bufferzones water, beekdalen, hellingen);
 - bij onze “natuurparels”;
 - bosrijke gebieden (ammoniak), waterintrekgebieden (nitraat, waterleidingbedrijven) wateroverlastgebieden (beekdalen etc. , waterschap).
- Gebieden met gestapelde problemen:
 - Gebieden met meervoudig milieu en landschaps- en waterprobleem;
 - gebieden met integrale problemen op het gebied van natuur milieu water en evt. recreatie;
 - gebieden met een kwetsbaar milieu en/of landschappelijk waardevolle gebieden;
 - gebieden met veel natuurlijke handicaps;
 - gebieden met stapeling van problemen (prioriteit voor randzones/beïnvloedingsgebieden, EHS voor grotere robuuste gebieden).

- Overige (aandachts)gebieden:
 - behoud van perspectiefvolle bedrijven in Zuid-Limburg;
 - door provincies aan te wijzen gebieden met een bepaalde milieuproblematiek;
 - in gebieden waar kans is op co-financiering door andere partijen zoals waterleidingbedrijven, waterschappen, steden enz.;
 - gebieden met bepaalde 'rode' invloed;
 - kwetsbare grondwaterbeschermingsgebieden i.v.m. nitraat in grondwater;
 - stadsrandzones;
 - gebieden met hoge veebezetting en dus mestafzetcontracten;
 - bij voorkeur in kwetsbare waterintrekgebieden (waterwinning/ecologisch waardevol oppervlaktewater);
 - gebieden om te vernatten;
 - in "rug tegen de muur" gebieden en waar wel melkveehouderij als beheerder nodig is;
 - extensiveringsgebieden in het kader van reconstructie en/of revitalisering;
 - niet sec voor droge zandgronden problematiek.
- Gebieden waar het niet voor is:
 - in nabijheid van rode gebieden (stadsranden) geen stimulering (en dus geen koopmansgeld);
 - niet op droge zandgronden.

3. Wat zijn de twee belangrijkste instrumenten die u daarvoor nodig heeft?

Extensivering:

- Adequate regelingen voor extensivering (grondbank, verplaatsingsmogelijkheden).
- Per gebied heldere doelstelling formuleren en mate van extensivering relateren aan te bereiken doelstelling.
- Via extensief grondgebruik.
- Door een premie te geven op inzaai van grasland, onder voorwaarde van extensief gebruik. De premie stijgt bij langere duur van handhaven grasland.
- Een veebezettingsgrens.

Levering van groene diensten door de melkveehouderij:

- Financiële vergoeding voor de geleverde groene diensten.
- Door veehouders vee in te laten scharen in reservaatgebieden.
- Gericht sturen van beheerlandbouw.
- Belonen van maatschappelijke wensen (groene diensten zoals koe in de wei, landschap).
- Vergoeding voor het leveren van maatschappelijke wensen
- Beheersvergoedingen.
- SDL geld/groene diensten/modulatie inkomenssteun (cross-compliance).

Grondbank:

- Kavelruil via grondbankconstructies (in de discussie kwam naar voren dat grondgebruikbanken wellicht een beter middel zou zijn).
- Faciliteringsorganisatie incl. grondbank.
- Sturing van de grondmarkt met een voorkeursrecht voor de overheid.
- Grondgebruikersbank.
- Grondbankfunctie per gebied.
- Om te kunnen werken aan een grondbank: een inventarisatie uitvoeren van alle beschikbare grond, het gebruik en de eigenaren.
- Een gedragen plan, bijvoorbeeld een grondbank.
- Claim leggen op goede locaties, misschien voor nieuwbouw doch ook voor interne verplaatsingen.
- Grondbank.
- Grondmobiliteit bevorderen via verkoop, pacht, verhuur, voer/mestovereenkomsten.

Verlaging grondkosten:

- Betaling van grondgebruik door geëxtensiveerde veehouders op basis van grondkosten.
- Beschikbaar stellen van de in een kwetsbaar gebied vrijkomende grond voor een markteconomische prijs.
- Goedkope grond onder groene voorwaarden aanbieden.
- Grondgebruik met groenfinanciering starten.
- Koopmangelden om "gat" te helpen dichten tussen agrarische gebruikswaarde en marktwaarde.

Subsidies/fiscale maatregelen:

- Groenfinanciering.
- Fiscale regelingen.
- Fondsvorming uit publieke en private bronnen.
- Duurzame vergoeding uit een privaat fonds.
- Compensatie voor gemaakte kosten en vermogensschade.
- Financiële en fiscale beloning van extensieve bedrijfsvoering.
- Borgingsinstrumenten (zekerheden tot op middenlange termijn).
- Verpachten van grond fiscaal aantrekkelijk maken om de grond 'los te weken' uit de handen van de niet-beroepsmatige landbouw.
- Twee belangrijkste instrumenten: geld en geld.
- Geld en contracten (om zekerheden voor de langere termijn te krijgen).

Uitplaatsing van bedrijven:

- Door in/uitplaatsing en inzet van Koopmans gelden voor blijvende bedrijven en zonodig herverkaveling.
- Grond toedelen aan melkveeouders door: 1) grond te onttrekken aan intensieve akkerbouw en vollegrondstuinbouw en 2) melkvee/rundveehouderij uit te plaatsen.
- In intensieve gebieden: uitplaatsingsregeling, grondbank.
- Ruime uitplaatsingsmogelijkheden.
- Uitplaatsing van bedrijven en het herverdelen van de grond.
- Creëren inplaatsingslocaties.

4. Wat verwacht u daarbij van de rijksoverheid?

Procesmatig:

- Daadkracht.
- Anticiperen met regelgeving en visie.
- Glasheldere procedures en criteria.
- Heldere voorwaarden voor een plan/project.
- Duidelijke regie waar nodig.
- Snelle keuzes voor gebieden/locaties etc.
- Helderheid over prioritaire inzet (komende tijd wordt dit erg belangrijk in doelstellingen/gebieden, bijvoorbeeld een keuze voor uitsluitend beïnvloedingsgebieden).
- Wie toetst? Wie betaalt?.
- Betrouwbaarheid, simplisme en vlot werken.
- Duidelijkheid over traject:
 - hoe kunnen projecten worden ingediend;
 - wat zijn criteria;
 - wat is de prioritering.
- Snel met duidelijke subsidieregeling komen (goedgekeurd door Brussel) met criteria waaraan projectvoorstellen kunnen worden getoetst.
- Discussie en vormgeving proces moet leiden tot duidelijkheid.

Kader/randvoorwaarden:

Algemeen:

- Een integraal afgewogen kader. Randvoorwaarden moeten voor langere tijd gegeven worden.
- Voorwaardenscheppend beleid.
- Stabiel beleid.
- Betrouwbaar, duidelijk en duurzaam in houding en doelstelling.

Kaders en criteria:

- Duidelijke kaders.
- Duidelijke instrumenten en handvaten.
- Stellen van duidelijke criteria.
- Heldere toetsingscriteria.
- Flexibel zijn bij innoverende projecten, niet met oogkleppen.

Uitvoering:

- Flexibiliteit, het beleid moet praktisch uitvoerbaar zijn.
- Brussel-proof instrument of PPS-oplossing om vermogensschade door beperkingen op grond af te kopen/compenseren.

Delegeren naar provinciale overheden:

- Heldere taakstelling voor provincies in kader van sturingsmodel landelijk gebied.
- Ruimte geven aan gebiedsgericht maatwerk.
- Experimenteerruimte in de regio geven.

Monitoring:

- Monitoring op effecten i.p.v. op maatregelen (uitvoeringsruimte).

Financiering:

- De helft van het geld (Bedoeld is dat eerst gezocht moet worden naar andere partijen dan LNV om een plan te realiseren. Als duidelijk is hoeveel via derde partijen gefinancierd kan worden zou LNV een aanvullende financiering moeten geven).
- Voldoende middelen.
- Voldoende geld.
- Uitleg over de vraag of het geld beschikbaar is voor exploitatie of (éénmalige) investering.
- In bestuursovereenkomst 2003 middelen beschikbaar stellen voor besteding in 2003 etc.

Overig:

- Herziening van het kabinetsstandpunt (zou niet alleen over kwetsbare gebieden moeten gaan maar over de melkveehouderij).
- Middelen geven en kansen aanduiden.
- Zo snel mogelijk nieuwe bewindslieden zienswijze vragen op grond-politieke vraagstukken (bijvoorbeeld grond doorleveren met vermogensverlies).
- Bevordering gebruiksoverdracht grond (fiscaal, minas overeenkomsten, pachtbeleid).
- Een loketfunctie voor informatie.
- Voorbeelden van Koopmansprojecten en –maatregelen.
- Inzet flankerend instrumentarium (verplaatsen, beëindigen).